

ПОЛИЩУК Віра Аркадіївна,
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ІЗ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ШКОЛЯРІВ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті актуалізовано проблему доцільності спрямування соціально-педагогічної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів на формування здорового способу життя школярів: визначено основні підходи до її здійснення; принципи, якими доцільно керуватися у процесі здійснення формування здорового способу життя; визначено функції соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів. Обґрунтовано доцільність і необхідність системного підходу до соціально-педагогічної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів з формування здорового способу життя.

Ключові слова: соціальний педагог, соціально-педагогічна діяльність, здоровий спосіб життя; форми соціально-педагогічної роботи з формування здорового способу життя; функції роботи соціального педагога, системний підхід до формування здорового способу життя школярів.

Важливість формування здорового способу життя в сучасному українському суспільстві відображена в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, в Національній доктрині розвитку освіти в Україні (XXI століття), законі України «Про освіту», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», в загальнодержавній програмі «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року» тощо. Зазначене свідчить про необхідність системного підходу до збереження та зміцнення здоров'я всіх категорій населення нашої країни, формування у суспільстві концептуальної позиції ставлення громадян до здоров'я як до найвищої індивідуальної й суспільної цінності.

В сучасних умовах одним із провідних завдань професійної соціально-педагогічної діяльності є завдання формування покоління молодих людей, які будуть здатними робити особистісний духовно-світоглядний вибір, володітимуть необхідними знаннями, вміннями та навичками для реалізації ідеї здорового способу життя у процесі життєдіяльності. У цьому сенсі особливого значення набуває проблема вдосконалення діяльності загальноосвітніх навчальних закладів із формування здорового способу життя школярів. Важливо підкреслити, що формування у школярів пріоритету здорового способу життя визначається рівнем сформованості в них соціально значущих цінностей і компетентностей, на засадах яких вони ідентифікують себе як творця власного життя і власного здоров'я. Закономірно, що сформовані цінності та компетентності дозволять школяреві свідомо й творчо визначати та реалізувати стратегію власного життя, розвивати себе як особистість, продуктивно виконувати соціальні ролі й функції, бути творцем власного життя і здоров'я.

Проведений теоретичний аналіз сучасних наукових досліджень дає можливість констатувати, що всі вони містять багатий теоретичний та емпіричний матеріал з проблеми формування здорового способу життя сучасних школярів. Доцільність спрямування професійної соціально-педагогічної діяльності на формування здорового способу життя зумовлена наявністю суперечностей між: об'єктивною потребою у формуванні в дітей та молоді здорового способу життя і недостатньою теоретичною й методичною розробкою змісту та засобів реалізації цього процесу; розвитком професійної соціально-педагогічної діяльності і недостатньою розробкою й упровадженням форм та методів формування здорового способу життя школярів у практику соціально-педагогічної діяльності загальноосвітнього навчального закладу. На основі аналізу наукових джерел і практики соціально-педагогічної діяльності з'ясовано, що технології соціально-педагогічної роботи з формування здорового способу життя школярів доцільно розглядати й реалізовувати на таких рівнях: на концептуальному (обґрунтування теоретичних засад формування здорового способу життя школярів) та діяльнісно-практичному (обґрунтування й розробка технологій соціально-педагогічної роботи загальноосвітнього навчального закладу та його співпраці з різними соціально-педагогічними інститутами з формування здорового способу життя у школярів).

У ході порівняльно-педагогічного аналізу з метою зіставлення різних поглядів учених на досліджувану проблему, а також порівняння сучасних підходів до організації соціально-педагогічної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі виявлено, що соціально-педагогічну діяльність

загальноосвітнього навчального закладу з формування здорового способу життя у школярів доцільно розглядати як один із напрямів професійної діяльності соціального педагога, мета якої – забезпечення відповідної системної роботи щодо мотивації, розробки та впровадження соціально-педагогічної технології формування здорового способу життя у школярів. На наше глибоке переконання, об'єктами соціально-педагогічної діяльності з формування здорового способу життя мають бути не тільки школярі, але й педагоги та батьки. Такий підхід зумовлений міркуваннями стосовно того, що процес формування здорового способу життя у школярів здійснюється в конкретних соціальних умовах і його результативність у значній мірі зумовлена цінностями й пріоритетами суспільства. Нам імponує ідея позитивної спрямованості життєдіяльності суспільства, яку з певною долею умовності можна трактувати як стан (економічний, психологічний, соціальний), що найбільшою мірою відповідає вимогам життєдіяльності його членів та культивування й реалізації концепції здорового способу життя. Емпіричні дослідження свідчать про необхідність посилення спеціально організованої, науково обґрунтованої та технологічно забезпеченої цілеспрямованої, системної соціально-педагогічної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів щодо формування здорового способу життя школярів.

На основі комплексного опрацювання досліджень щодо суті соціально-педагогічної діяльності (О.Безпалько, Р. Вайнола, І.Зверєва, А. Капська, Л. Міщик, С. Пальчевський), формування здорового способу життя (О. Вакуленко, О. Галагузова, В. Горашук, А. Дубогай, Н. Зимівець, С. Омельченко, В. Оржеховська й ін.) нами обґрунтовано основні принципи, відповідно до яких доцільно здійснювати соціально-педагогічну діяльність загальноосвітнього навчального закладу з формування здорового способу життя: системності; педагогізації соціуму; диференційованості та індивідуалізації відповідно до особливостей кожного школяра; опори на потреби і можливості кожного з них, тобто відповідності змісту та технологій соціально-педагогічної роботи з формування здорового способу життя реальним потребам і можливостям кожної дитини; толерантності; компетентності, емоційності.

На основі узагальнення результатів досліджень О.Безпалько, Л.Завацької, І.Зверєвої, А.Капської, Л.Міщик, В.Сидорова нами окреслено функції соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу з формування здорового способу життя у школярів, які трактуються нами як предметно-інструментальна основа їхньої професійної діяльності. Професійні функції соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу з формування здорового способу життя у школярів дозволяють уявити структуру його функціональних обов'язків, успішність виконання яких зумовлюється його професійною компетентністю.

Нами окреслено такі найбільш важливі функції соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу з формування здорового способу життя школярів:

1. *Діагностична*, що полягає у диференційованому, індивідуалізованому визначенні потреб і проблем кожного школяра щодо формування здорового способу життя, умов, необхідних для успішного вирішення цієї проблеми. Діагностична функція охоплює вивчення, аналіз та оцінку наявного стану психосоматичного здоров'я школяра. Ця функція передбачає також і оцінку наявних та потенційних ресурсів щодо формування здорового способу життя кожного школяра. Особливість її здійснення полягає в тому, що: кожна дитина, яка навчається у загальноосвітньому навчальному закладі є неповторною, тому соціальним педагогам інколи досить важко визначити особливості, потреби й можливості кожного з них і професійно грамотно окреслити план соціально-педагогічної допомоги і сприяння у формуванні здорового способу життя; експертна оцінка уточнюється у процесі взаємодії соціального педагога з школярем, класним керівником, учителями й батьками школяра; обсяг і характер інформації, якою має володіти соціальний педагог, щоб грамотно надати допомогу дитині, можуть бути дуже різними, як і спосіб оволодіння нею.

2. *Прогностична* функція сприяє реалізації другої ланки парадигми «визначення завдань – розробка плану – реалізація намірів – оцінка результату». Після експертної оцінки стану психосоматичного здоров'я школяра; його намірів, можливостей і побажань щодо реалізації здорового

суттю, змістом і способами її вирішення. При цьому важливо, щоб батьки спільно з дитиною визначили свої пріоритети. Від соціального педагога вимагається лише актуалізація цього аспекту життєдіяльності, певна допомога у формулюванні алгоритму дій та виборі варіантів їх виконання.

3. *Організаторська* функція передбачає активність соціального педагога щодо забезпечення узгодженої взаємодії всіх учасників і установ, залучених до вирішення завдання формування здорового способу життя школярів; залучення інших установ та закладів; створення, розвиток і координацію соціально-педагогічних структур (груп самопомоги, консультацій, спортивних секцій, додаткових занять, закладів культури тощо).

4. *Комунікативна* функція забезпечує змістовний аспект, стратегію й тактику співпраці зі школярами та їхніми батьками). Вона полягає у встановленні необхідних контактів, обміні інформацією, формуванні в усіх взаємодіючих сторін позитивної установки і позитивного ставлення до вирішення поставлених завдань, конструктивних, доброзичливих взаємин між собою, доброзичливої атмосфери.

5. *Превентивна* функція соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу з формування здорового способу життя у школярів полягає у попередженні та превенції можливих проблем, що можуть виникати у процесі вирішення наміченої програми. Вона передбачає науково обґрунтовані і своєчасно здійснювані дії соціальних педагогів, спрямовані на запобігання виникнення можливих непорозумінь; збереження, підтримку та захист належного рівня життя і здоров'я школярів; сприяння їм у досягненні поставлених цілей і розкритті їх внутрішнього потенціалу (включаючи, наприклад, усунення навчального перевантаження, стресових ситуацій тощо). Цю функцію ще називають запобіжно-профілактичною, соціально-терапевтичною.

Вважаємо за доцільне зауважити, що перелічені вище функції соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу не є стабільними і вони можуть постійно доповнюватися новими функціями, які зумовлені конкретними видами їх діяльності. Так, у процесі формування здорового способу життя школярів їм часто доводиться виконувати корекційну функцію, виконання якої зумовлене необхідністю і доцільністю внесення конструктивних змін у соціум, систему життєдіяльності чи поведінку школяра. Аналіз практики професійної діяльності соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів дозволяє вести мову про два рівні реалізації корекційної функції: конкретний і програмний. Кожний рівень передбачає задоволення потреб школярів за спеціально розробленою моделлю. Корекційна діяльність на програмному рівні здійснюється шляхом залучення школярів до цільових і/або комплексних проектів із формування здорового способу життя регіонального, державного або міждержавного характеру. Прикладом реалізації такої ідеї на програмному рівні можуть служити програми Європейського союзу (ЄС), орієнтовані на дітей з обмеженими функціональними можливостями або особливими потребами. Допомога цим категоріям дітей здійснюється в різноманітних формах, включаючи створення умов для незалежного їх існування, які в іншому випадку змушені були б стати постійними мешканцями закладів інтернатного типу. Ми поділяємо наукову позицію українського дослідника В. Сидорова стосовно доцільності виокремлення психотерапевтичної функції, яку на його думку доцільно трактувати як комплексний вербальний і невербальний вплив соціального педагога на когнітивну, емоційну та поведінкову сфери особистості школяра з метою допомоги йому змінити ставлення до проблеми формування здорового способу життя.

У науковій літературі дослідники (І. Зверева, П. Павленок й ін.) обґрунтовують рекламнопропагандистську функцію соціального педагога, яка у широкому трактуванні передбачає їх діяльність у контексті формування і поширення ідеї формування здорового способу життя, створення гуманного соціуму, сприятливого для життєдіяльності і життєвої реалізації потреб та прагнень кожної дитини. У вузькому трактуванні реалізація рекламнопропагандистської функції соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу у контексті формування здорового способу життя школярів полягає у виявленні інтересів і потреб дітей щодо різних видів діяльності (культурно-дозвілєвої, спортивно-оздоровчої та інших) і залучати їх до занять у різних установах, закладах, товариствах, творчих колективах, об'єднаннях тощо. Окрім того, у соціально-педагогічній літературі можна зустріти визначення таких функцій, як: системно-моделювальна, суть якої полягає у визначенні характеру, обсягу, форм і методів соціально-педагогічної допомоги та сприяння; активізуюча – у сприянні активізації потенціалу власних можливостей кожної дитини; дієво-практична, що передбачає

діяльність соціального педагога щодо поліпшення взаємовідносин між дітьми та членами їх родин або їх оточенням, консультації з питань поліпшення їх здоров'я й інше.

Функції соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів із формування здорового способу життя дітей та підлітків передбачають виконання ними відповідних професійних ролей: посередника, організатора й учасника спільної діяльності, наставника, соціального терапевта, реабілітолога, експерта. Закономірно, що ефективність виконання означених функцій та ролей соціальним педагогом загальноосвітнього навчального закладу безпосередньо залежить від рівня його професійної компетентності.

Список використаної літератури

1. Вакулєнко О.В. Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Олена Василівна Вакулєнко. – К., 2001. – 260 с.
2. Горащук В.П. Формування культури здоров'я школярів (Теорія і практика) / В.П. Горащук. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 376 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / В. А. Поліщук // За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсам, 2012. – 536 с.
4. Зверєва І.Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика / І.Д. Зверєва. – К. : Правда Ярославіча. – 333 с.
5. Зимівець Н.В. Навчання здоров'я : просвітницька робота з підлітками щодо збереження, розвитку та зміцнення репродуктивного здоров'я : [навч. посіб.] / Н.В. Зимівець, В.С. Петрович, О.Ю. Закусило. – Луцьк : РВВ Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – 357 с.
6. Сидоров В. Н. Деятельность социального работника: роли, функции и умения / В.Н. Сидоров. – М. : СТИ МГУС, 2000. – 90 с.
7. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. проф. А. Й. Капської. – 4-те вид., випр. та доп. – К. : Центр учб. л-ри, 2009. – 488 с.

Стаття надійшла до редакції 25.11.13.

Поліщук В. А. «Деятельность общеобразовательных учебных заведений по формированию здорового образа жизни у школьниковв социально-педагогический аспект».

В статье актуализировано проблеме целесообразности ориентации социально-педагогической деятельности общеобразовательных учебных заведений на формирование здорового образа жизни школьников: определены основные подходы к ее осуществлению; принципы, в соответствии с которыми целесообразно осуществляют формирование здорового образа жизни; определены функции социальных педагогов общеобразовательных учебных заведений. Обосновано целесообразность и необходимость системного подхода к социально-педагогической деятельности общеобразовательных учебных заведений по формированию здорового образа жизни школьников.

Ключевые слова: *социальный педагог, социально-педагогическая деятельность, здоровый образ жизни, формы социально-педагогической работы по формированию здорового образа жизни, функции работы социального педагога, системный подход к формированию здорового образа жизни школьников.*

Polishchuk V. A. «Activity of secondary schools in creation a healthy lifestyle in schoolchildren: a social and pedagogical aspects».

This article deals with the problem of directing the activities of secondary schools in promoting healthy lifestyles of students. Proved that the formation of the priority of a healthy lifestyle among schoolchildren is largely determined by the level of formation of socially significant values on the basis of which they identify as the creator of your own life and your own health. Proved that the generated values will allow student consciously and creatively define and implement a strategy of his own life, develop yourself as a person productively perform social roles and functions.

The basic approaches to the teaching staff of secondary schools to create a healthy lifestyle among schoolchildren, principles which in this case it is advisable to follow; defined forms and methods of collaborative social teachers of secondary schools of psychologists, teacher, parents, staff of institutions for the successful out- solve the problem of healthy lifestyle among schoolchildren. Reveals the most important features of social pedagogy educational institution with a healthy lifestyle schoolchildren: a diagnostic that is differentiated, individualized determination of needs, problems, conditions necessary for a healthy lifestyle students , predictive, which includes the development and implementation of an assistance in forming visual lifestyle of students, organizing, which includes activities to ensure a coordinated interaction of all participants and institutions involved in promoting healthy lifestyles of students, communicative, which is to establish the necessary contacts, exchange of information, the formation of all parties interacting positive attitudes and positive attitudes towards the task, constructive, friendly relations and friendly atmosphere, preventive, which is to prevent the occurrence of possible misunderstandings, preservation, maintenance and protection of life and good health of students , facilitate the achievement of the goals and discovering the inner potential of every student. The appropriateness and necessity of a systematic approach to social and educational activities of secondary schools to create a healthy lifestyle.

Keywords: *social pedagogue, social and educational activities, healthy lifestyles, forms of social and educational work with a healthy lifestyle, functions of the social pedagogue, systematic approach to promoting healthy lifestyles of students.*